

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА БАНА СТЈЕПАНА II КОТРОМАНИЋА КНЕЗУ ИВАНУ НЕЛИПЧИЋУ

Книн, 23. јун 1345.

Сажетак: Босански бан Стјепан II Котроманић, као заступник угарског краља Лајоша I Анжујског, 23. јуна 1345. издао је повељу којом, са својим племством као суротницима, потврђује споразум са книнским кнезом Иваном Нелипчићем и његовом мајком Велиславом Курјаковић. Споразум, који су са Нелипчићима склопили бан Стјепан II и славонски бан Никола Банфи, предвиђао је да кнез Иван одмах преда краљевим заступницима градове Унац, Почитељ, Срб и Стог, а да градове Книн и Бречево задржи, али само док га краљ или његови заступници не уведу у посед Цетине и града Клиса. За време прелазног периода сви племићи који се налазе у јурисдикцији Книна и Бречева дужни су и даље служити и одговарати кнезу Ивану.

Кључне речи: бан Стјепан II Котроманић, бан Никола Банфи (Банић) од Лендаве, кнез Иван Нелипчић, кнегиња Велислава Курјаковић Нелипчић, Книн, Бречево, Цетина, Клис, 1345. година, дипломатика.

Повеља која се овде приређује настала је у околностима које су створене након смрти хрватског великаша, книнског кнеза Нелипаца, 1344. године. Нелипац, који је каријеру почео као војвода у кругу Шубића Брибирских почетком XIV века, касније се удружио са угарским краљем Карлом Робертом и узео учешћа у рату против бана Младена (Младина) II Шубића 1322. године.¹ Међутим, врло брзо након тога Нелипац је са групом хрватских великаша (Курјаковићи, Миховиловићи) настојао да одржи аутономију у односу на централне власти, због чега је дошао у сукоб са краљем и његовим савезницима, које је успео да порази и да заузме краљевски град Книн.² Пролазећи кроз разне

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com.

¹ А. Birin, *Knez Nelipac i hrvatski velikaški rod Nelipčića*, Zagreb 2006, 16–21 (doktorska disertacija u rukopisu).

² *Isto*, 21–28.

фазе сукоба и савезништава са угарским властима и Млечанима, успео је да се одржи на положају кнеза Книна. Више пута сукобљавао се са босанским баном Стјепаном II Котроманићем, који је увек наступао као човек од поверења краља Карла Роберта, а затим и његовог сина Лајоша Великог.³ У годинама уочи смрти, Нелипац је био у сукобу са Венецијом, између осталог и због пограничних сукоба које су Млечани имали са његовим братом Изаном и нећаком Константином.⁴

Нелипчев нестанак са историјске позорнице отворио је питање његовог наслеђа на више нивоа. Најпре, његов син Иван био је малолетник под заштитом мајке Велиславе (која се у неким изворима наводи и као Владислава) из рода крбавских Курјаковића. Поред тога, Нелипац се сматрао одметником од круне, па су његови потомци, по природи ствари, били на удару угарских централних и покрајинских власти. Најзад, за државину Нелипчића живо су били заинтересовани и Млечани, који су били такмаци Угарске у борби за превласт у далматинским градовима и њиховом залеђу.⁵ Борба за Нелипчево наслеђе одвијала се уочи знамените епизоде са антимиљачком побуном у Задру и борбама Венеције и Угарске око тог града, у којима ће учешће узети исти актери који су се борили и око Нелипчевог наслеђа.⁶

Кнегиња Велислава настојала је да заштити породичне поседе током лета 1344, али је краљ Лајош на Книн послао војску, на челу са славонским баном Николом Банфијем већ у септембру/октобру. Суочена са том војском, кнегиња је пристала да се покори краљу, али се испоставило да је договор трајао само онолико колико је банска војска боравила у близини поседа Нелипчића.⁷ Чим се војска повукла, Велислава је започела преговоре о миру са Млечанима, надајући се да ће задржати аутономију у савезу са њима.⁸ Ти су преговори довели до нове офанзиве краљевских опуномоћеника – већ споменутог славонског (а убрзо и хрватског) бана Николе Банфија и босанског бана Стјепана II Котроманића, старог ривала кнеза Нелипца. Банови су, у име краља Лајоша, у јуну 1345. дошли под Книн и, овога пута, присилили кнегињу

³ М. Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV stoljeću*, Zadar–Mostar 1997, 110–113, 119, 132–135; А. Birin, *Knez Nelipac*, 28–42.

⁴ А. Birin, *Knez Nelipac*, 43–61.

⁵ *Isto*, 62–69.

⁶ V. Klaić, *Povijest Hrvata* II/1, Zagreb 1900, 78–95.

⁷ М. Ančić, *Putanja klatna*, 139–140; А. Birin, *Knez Nelipac*, 62–66.

⁸ S. Ljubić, *Listine* II, Zagreb 1870, 217, 221, 239–240; А. Birin, *Knez Nelipac*, 65–69.

Велиславу и њеног малолетног сина Ивана на конкретан компромисни споразум.⁹

Ставке прелиминарног договора дефинисане су кроз две повеље готово идентичног садржаја издате младом кнезу Ивану – једну бана Николе и једну бана Стјепана II, која се овде објављује. Оба бана су, као представници краља Лајоша (који је, изгледа, и сам о томе издао или припремао да изда неку исправу¹⁰), обећали кнезу Ивану и његовој мајци да ће, ако одмах предају градове Унац, Почитељ, Срб и Стог и ако се одрекну градова Книна и Бречева, добити у посед Цетину (вероватно жупу) и град Клис. Док не буду уведени у посед Цетине и Клиса, задржаће у својим рукама Книн и Бречево, а све племство тога подручја ће до примопредаје власти бити дужно да служи кнезу Ивану, који ће задржати и судске надлежности. Обе стране у споразуму заклеле су се да ће поштовати његове одредбе. Банови су поднели заклетву са по дванаест угледника из своје пратње, који су наведени поименце, док су се Нелипчићи заклели са книнским епископом Николом и још двадесет и једним својим племићем (имена тих племића нису наведена).¹¹ Заклетвене исправе о споразуму издала су оба бана, али и Нелипчићи, но повеља потоњих није сачувана.

Иако се кнез Иван и његова мајка више нису изневерили краљу, коме су се и уживо поклонили у Бихаћу јула 1345. године, касније је дошло до делимичне измене споразума. У новембру је сâм краљ издао повељу Нелипчићима, која је променила један део ставки јунског споразума. Четири тврђаве у северној Хрватској и даље су морале одмах бити предате краљу. Но, како је Клис био у рукама Шубића Брибирских, који су уживали подршку Млечана, али и Србије, одлучено је да кнез Иван преда само Книн, а задржи Бречево с Пољем и своје баштинске поседе у дистрикту Опромиње, конкретно град Камичац. У замену

⁹ М. Ančić, *Putanja klatna*, 140–142; А. Birin, *Knez Nelipac*, 69–70.

¹⁰ „...preter predicta que in regalibus literis privilegialibus continentur...“, односно „...preter predicta que in prefatis literis privilegialibus regiis continentur...“. Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 206–207.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, *Diplomatikai Levéltár* (= MNL–OL, DL) 38486, 87181, 87539; N. Klaić, *Postanak plemstva „dvanaestoro plemena kraljevine Hrvatske“*, *Historijski zbornik* 11–12 (1958–1959) 135–136, 153; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205–208; А. Birin, *Knez Nelipac*, 69–70. Младен Анчић истакао је како главну разлику између две исправе представљају јасни владарски атрибути у повељи Стјепана II, подвлачећи ипак чињеницу да су оба бана били заступници краља Лајоша. М. Ančić, *Putanja klatna*, 142–143. Упор. N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna. Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb 1989, 232–234.

за Книн следовали су му град Сињ са дистриктом званим Цетина, као и један посед у Мађарској близу Будима (Бешење у Пештанској жупанији), како би могао посећивати двор.¹² Одредбе ове повеље су, на крају, спроведене у дело, иако се учвршћивање кнеза Ивана у Цетини претворило у дуготрајан процес.¹³ Побуна у Задру и потоња опсада града почели су убрзо након што је Лајош издао повељу Нелипчићима. Кнегиња Велислава је неко време након споразума боравила у млетачком Сплиту, можда незадовољна уговором, али је кнез Иван остао веран краљу Лајошу до краја свог живота, обављајући за њега и функције жупана Сане и Врбаса и кнеза Хумске земље.¹⁴ Банови Никола Банфи и Стјепан II Котроманић наставили су да служе угарског краља и током сукоба око Задра (иако је босански бан неко време наводно водио паралелне преговоре и са Млечанима), а Нелипчићи и Босна нису се више сукобљавали током живота бана Стјепана II и почетком владавине бана Твртка, већ су били савезници у борби против Шубића, који су контролисали Скрадин, Клис, Омиш и шира подручја око поменутих градова.¹⁵

Опис повеље

Примерак који се сматра оригиналом чува се у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), у тзв. Предмохачкој збирци (Mohács Előtti Gyűjtemény), под сигнатуром Diplomatikai Levéltár (DL) 87181. Првобитно је био део једне од секција породичног архива херцега Естерхазија (Esterházy család hercegi ága, Repositorium), у који су доспеле бројне исправе Франкапана, наследника Нелипчића. Стара сигнатура повеље која се овде анализира

¹² MNL–OL, DL 38487, 87766; M. Šufflay, *A Nelipicsek hagyatéka*, Turul 25/1–2 (1907) 70–85, 140–147; S. Gunjača, *Tiniensia archaeologica historica topographica II*, Starohrvatska prosvjeta III–7 (1960) 45–47; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 599–601; M. Ančić, *Bihački kraj od 1262. do početka XV stoljeća*, Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH 25 (1985) 197–198; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 249–252; A. Birin, *Knez Nelipac*, 70–71.

¹³ N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine*, Povijesni prilozi 50 (2016) 263–281.

¹⁴ A. Birin, *Knez Nelipac*, 72–90.

¹⁵ M. Ančić, *Putanja klatna*, 143–146, 149–150; A. Birin, *Knez Nelipac*, 72–82.

била је Q 67/42 В 9.¹⁶ Приложено издање приређено је на основу дигиталних фотографија начињених у Мађарском националном архиву.

Димензије повеље износе 379 мм по ширини, те 236–243 мм по дужини, не рачунајући пресавијени део (плику) који није правилан и има висину 54–63 мм. Текст је исписан на глаткој страни пергаментна која није чисто беле, већ жућкасте боје (што је можда последица старости и услова чувања документа). Полеђина је још тамније, жуто-окер боје, са више тамнијих флека и набора коже.¹⁷ Приликом паковања, исправа је три пута пресавијена по ширини и два по дужини (ка унутра). Превоји по ширини су необични – најпре је обављено стандардно савијање трећином одоздо (ради формирања пликe) и трећином одозго. Затим је сегмент настао хоризонталним савијањем одозго пресавијен попола на још два дела. У садашњем стању, превоји повељу деле на 12 поља, односно на девет, ако се има у виду да плика остаје савијена.

Текст је исписан у 22 реда, а на документу нема трагова линирања. Према оријентацији текста, повеља има облик положеног правоугаоника (ради се о оријентацији карактеристичној за јавноправна акта настала по угарском моделу).¹⁸ Маргине су доста правилне и износе: 39 мм (горња), 37 мм (лева), 39–40 мм (десна), док испод текста остаје 24 мм неисписаног простора, искључујући простор обухваћен савијеном пликом.¹⁹ За писање је коришћено мастило смеђе боје, која местимично има тамније (тамносмеђе) нијансе.²⁰ Писмо је врло лепа и читка канцеларијска готица која се приближава књижној.²¹ Иницијално слово N, благо украшено, избачено је у леву и горњу маргину и знатно је веће од свих других слова (запрема оквирно три реда других, стандардних слова). У тексту је присутно доста великих слова која се последније истичу димензијама него мајускулним карактеристикама и означавају имена, истакнутије појмове (*castrum*, *comes* итд.) или почетке реченица. Нека слова су украшенија (и то тачкама и линијама), попут S (нпр. у речи

¹⁶ *Collectio diplomatica Hungarica*, Budapest 2008. (DVD-ROM). Погледати и интернет портал: <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>.

¹⁷ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 14–17; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 19–36.

¹⁸ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 196–198 (докторска дисертација у рукопису).

¹⁹ *Isto*, 202–204.

²⁰ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 26.

²¹ *Isto*, 98–122.

Stephanus) или Р у 15, 17. и 20. реду (речи *prefata, prefati, Pribislavus*). Нека су, пак, већа, али мање украшена – D, C, N, O, а у последњим редовима где су имена властеле – S, G, A и T. Слова немају изражене хасте, већ садрже само нешто више вертикалне потезе у првом реду. Присутна је и стара интерпункција у виду косих цртица, танко повучених пером.

Језик документа је врло исправан латински, без специфичности које су се могле сусрести на словенском простору. Повеља се назива једноставним, општим латинским појмовима – *haec scripta* (ово писаније) и *literae nostrae* (наша исправа).²² Уобичајена босанска белешка о писару није присутна, а, нажалост, није сачуван оригинал повеље славонског бана Николе Банфија, издате истог дана истим поводом, па није могуће утврдити међусобну зависност два примерка и евентуално коришћење истог писара за оба документа. Сачувани препис Николине исправе показује одређене разлике у писању неких облика (пре свега топонима²³), али је исти случај и са преписом саме повеље бана Стјепана II, па се може радити о ситнијим интервенцијама/варијацијама преписивача.²⁴ Стога се не може поуздано утврдити је ли иста особа писала исправе оба бана. Извесно је, са друге стране, да су оба документа заједнички садржајно осмишљена јер су текстови, *mutatis mutandis*, готово истоветни.²⁵ Увидом у рукопис писара једине латинске повеље бана Стјепана II сачуване у оригиналу (из 1333. године), као и у низ оригиналних исправа бана Николе Банфија које су хронолошки ближе настанку повеље Нелипчићу, могли смо утврдити да писар Стјепанове повеље из 1345. године није написао (бар не на исти начин) нити једну другу повељу поменуто двојице банова, а да је она до данас сачувана у изворнику.

Повеља је солидно очувана, с тим што су присутна затамњења на прегибима и благе деформације пергаментa. Текст је, упркос тим оштећењима, у потпуности читљив. Мањи набори коже уочљиви су на обе стране документа. Раније поменуто флекe на полеђини не налазе се само на прегибима. На полеђини је присутно више накнадних садржаја

²² Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 295–296. Друге исправе, поменуто у овој, називају се, такође, *literae*.

²³ Разликују се облици (први елемент у пару представља облик из исправе бана Николе, а други облик из исправе бана Стјепана II): Tininium – Tigninum, Pochitel – Potçitel, Scerb – Serb, Stog – Stok, Unch – Унаç, Brechow (Brechovo, Brechevo) – Breç, Cetina – Cethina, Cliscia – Clissia. Уз то, код Николе Унаç долази на крају низа од четири града, док код Стјепана II долази на почетку истог низа.

²⁴ MNL–OL, DL 38486, 87181, 87539; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 110.

²⁵ Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205–208.

(записа/бележака и модерних печата). Неки записи су оквирно савремени настанку документа (потичу из XIV или XV века), а неки су нововековни. Најстарији је ћирилички регест на словенском језику, настао вероватно у породичном архиву Нелипчића, исписан канцеларијским брзописом изразито западних морфолошких обележја и местимично избледео, који гласи: + *Ово е Ступана бана лист како се об[ећ]ао дати Цетину и [Клисъ за] Т[н]инь*. Други регест, записан на латинском језику десно од ћириличног, вероватно је следећи по старости (делимично читљив: *1345 transactio Stephani bani Bosnensis ... de Johanne comite Nelypti facta ... N^oro 4[2]*), док је, по свему судећи, најмлађи опширни латински регест лево од ћириличног (делимично читљив: *1345 23 Junii – Transactionales et respectivi reversales inter Stephanum banum Bosnae et comitem Joannem filium quondam comitis Neliptii de Tigni ac nobilem dominam Belislatiam matrem eiusdem respectu castrorum Unaz, Potcitel, Serb et Stok ad manus regias receptorum, castrorum vero Tinnium, Brec pro manibus dicti comitis et matris eiusdem eousque [..lum] relictorum donec Cethina et castrum Clissia eisdem per dominum regem vel banum [as]signabuntur alibi...*), испод кога стоји (са неколико слова у црвеној боји) ознака фасцикле и броја из збирке Естерхазија (*Fasc[iculus] B N[ume]ro 9no Repos[itorio] 42do*). Ту су и модерни печат (штамбиљ) средњовековне збирке Мађарског државног архива и DL сигнатуре, као и руком исписана сигнатура, вероватно мастилом, а не графитном оловком.²⁶

Када је реч о печатењу, повеља је била опскрбљена висећим печатом ауктора, од кога је данас очуван само део врпце. Делује да је печатна врпца била провучена само кроз један двослојни пар прореза – кроз основни слој и кроз савијену плику. Кроз сваки прорез (и то кроз оба слоја) провучена је по једна свилена врпца од предених конаца загасито црвене (гримизне) боје. Обе врпце су затим испреплетене и уплетене испод доњег руба повеље. Печат (вероватно велики или средњи печат бана Стјепана II) данас није сачуван, а мало испод руба, врпца се растаје на појединачне нити, па се не може реконструисати тачан начин печатења. Сигурно је само да се радило о воштаном печату који је касније откинут или, вероватније, пресечен, на шта би указивала краткоћа и раслојеност постојеће врпце.²⁷

²⁶ MNL–OL, DL 87181, verso.

²⁷ P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 13–17, 86–90; M. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998, 100–101; G. Čremošnik, *Studije*, 75–81, 91–117; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 226–227.

Постоји и други примерак повеље, сачуван као трансумпт у исправи Книнског каптола од 8. новембра 1381. Каптол је, као *locus credibilis*, на захтев посланика удовице кнеза Ивана Нелипчића, кнегиње Маргарете, у оквиру своје исправе издао оверовљени препис повеље Стјепана II.²⁸ Тај се примерак чува у истом архиву и збирци, под сигнатуром DL 38486. За разлику од оригинала, овај препис је првобитно био део породичног фонда тржачких Франкапана (*Családi levéltárak: állagatlan fondokból – Frangerán család*), који се налазио у месту Порпето крај града Удине (слов. Видем) у североисточној Италији. Стара сигнатура повеље била је Q 227/11.²⁹ Како су повеље Нелипчића сачуване и у збирци Естерхазија и у збирци Франкапана, биће да је, у једном тренутку, у време подела међу многобројним гранама Франкапана, дошло и до поделе архивске грађе. Нећемо улазити у детаљан опис спољашњих својстава исправе Книнског каптола јер се ту, у сваком случају, не ради о производу писарске службе бана Стјепана II, али ће бити приложена фотографија и тог примерка на основу које се могу пратити варијанте писања појединих речи (пре свега топонима). На полеђини документа налази се веома избледео и тек делимично читљив ћирилички регест који гласи: [*и ... листа Стипана*] *бана како се обитуге оббаровати и помагати кнеза Ивана*. Ради се опет о западном облику брзописне ћирилице и запису из XIV или XV века, али, чини се, не од исте руке која је писала регест на изворнику.³⁰

Ранија издања

Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense, Bullettino di archeologia e storia dalmata 4/6 (1881) 86–87 (изводи са пуно

²⁸ MNL–OL, DL 38486; R. Lopašić, *Spomenici tržackih Frankopana*, *Starine JAZU* 25 (1892) 320; M. Matijević-Sokol, *Struktura i diplomatska analiza isprava Kninskog kaptola*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36 (1994) 69–85. Занимљиво је да су неки преписи које је кнегиња Маргарета, удовица кнеза Ивана Нелипчића, тражила од Книнског каптола 1381. године завршили у збирци Франкапана, а неки у збирци Естерхазија.

²⁹ MNL–OL, DL 38486; *Collectio diplomatica Hungarica* (погледати и интернет портал: <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>). Видети и: R. Lopašić, *Spomenici tržackih Frankopana*, 201–210, 320; D. Frangipane, S. Potočnjak, *Prilog istraživanju arhivske građe o Franu Krsti Frankopanu – L'archivio Frangipane, Joannis, Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 22/1 (2010) 45–65.

³⁰ MNL–OL, DL 38486, verso.

грешака, од којих је један погрешно наведен под 1322. годином; ови су изводи, под истом годином, објављени у: Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik IX*, Zagreb 1911, 101–102, br. 87, уз напомену приређивача да се ради о сумњивој белешци); R. Lopašić, *Spomenici tržaćkih Frankopana*, 320, br. XI (регест оверовљеног преписа Книнског каптола); F. Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva 7 (1905) 143–144, br. VIII; L. Thallóczy, *Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről főtekintettel a körmendi levéltár okleveleire*, Értekezések a Történeti Tudományok köréből 20/5, Budapest 1905, 59–60, br. V; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arhiva*, GZM 18 (1906) 436–437, br. V; L. von Thallóczy, *Untersuchungen über den Ursprung des bosnischen Banates mit besonderer Berücksichtigung der Urkunden im Körmender Archive*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina 11 (1909) 276–277, br. V; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, Zagreb 1913, 207–208, br. 158; L. von Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig 1914, 329–331, br. V; M. Brković, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 206 (регест); A. Matošević, *Srednjovekovne latinske povelje*, Gradovrh – časopis za književno-jezična, društvena i prirodnoznastvena pitanja 2 (2005) 202–203 (латински текст), 211–212 (превод); M. Brković, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 290–291 (регест); F. Piti, *Anjou-kori Oklevéltár XXIX* (1345), Budapest–Szeged 2013, 258–259, br. 405 (опширан регест).

Текст повеље

Nos Stephanus Dei gratia banus Bosne, nec non terrarum Usure, Salis, Dolmne, Crayne, Rame ac totius Cholm princeps et dominus, publice recognoscimus in hiis |2| scriptis quod cum nuper ex mandato serenissimi principis et domini nostri, domini Ludouici, Dei gratia regis Hungarie, ad recuperandum et recipiendum pro prefato domino nostro rege terras, |3| castra, villas et possessiones, que ad ipsum dominum nostrum et ad ius regni et sancte corone de iure pertinere noscuntur, et ad coerendum brachio potentie nostre quosvis rebelles et infideles regie ma|4|iestati cum potentia nostri exercitus Croatiam intrassemus, magnifico et illustri viro domino Nicolao totius Sclavonie bano cum tota exercitus sui fortitudine una nobiscum eunte, habitis una |5| cum prefato domino bano inter nos ex una, et nobilem adolescentem

comitem Johannem filium quondam comitis Neliptii de Tignino³¹ et nobilem dominam dominam Velislavam³² matrem |6| predicti comitis Johannis parte ex altera, diversis placitis et tractatibus, tandem ex utraque parte in formam et modum convenimus et concordavimus infrascriptum, videlicet: quod idem comes Johannes ante omnia |7| castra quatuor videlicet Unaç, Potçitel, Serb et³³ Stok ad manus regias libere cum omnibus suis iuribus pertinentiis et possessionibus que in suis sunt manibus resignabit, et castrum Tigninum |8| ac castrum Breç cum omnibus suis debitis pertinentiis retinebit quousque sibi Cethina cum suis pertinentiis debitis et castrum Clissia insimul presententur et assignentur nostra seu regia |9| potestate, et tunc cum prefata castra, scilicet Ceth[ina]³⁴ et Clissi³⁵ (!) et ad ipsa spectantia habuerit dictus comes castra predicta, videlicet Tigninum et Breç, ad manus regias sine questione ac more subterfugio |10| resignabit. Quamdiu vero dictus comes castra sepedicta, scilicet Tigninum et Breç tenuerit, nobiles in tenutis et pertinentiis dictorum castrorum Tigninum et Breç manentes, nulli nisi predicto comiti |11| servire et a nullo nisi ab eodem comite debeant iudicari. Omnia etiam preter predicta que in prefatis literis privilegialibus regiis continentur, salva eidem comiti Johanni et domine matri sue, prout |12| inibi sunt expressa, inviolabiliter permanebunt. Nosque ipsum comitem Johannem ad optinendum, possidendum et retinendum omnia quecumque sibi per prefatum dominum nostrum regem et nos ac dictum dominum Nicolaum |13| banum donata, concessa seu promissa existunt, volumus et assumimus fideliter pro viribus adiuvere, ad hec contra omnem hominem, solo prefato domino nostro rege excepto, qui ipsi comiti Johanni inimicari |14| vellet, ipsum in suis rebus, possessionibus, iuribus vel hominibus indebite notabiliter offendendo, et idem comes talibus iniuriatoribus sua propria potentia resistere non valeret, nos eidem cum per ipsum fuerimus requisiti, |15| assistemus consilio et auxilio efficaci. Prefata

³¹ У изворнику стоји *Tign* са хоризонталном линијом изнад споја *gn*, што указује на скраћеницу. Уобичајени облици писања овог топонима били су *Tininium*, *Tininum*, *Tninium* или *Tinium*. Према аналогiji са употребљеним локативом, овде би облик гласио *Tigninum*, те смо се одлучили за аблатив *Tignino*. По истом обрасцу ова скраћеница је разрешена и у 7, 9, 10. и 17. реду.

³² Чини се да у изворнику пише *Velislatiam*, али се можда најпре ради о лоше извученим потезима. У другој верзији повеље, као и у другим изворима користе се облици *Velislava*, *Velizlava*.

³³ Означено *et* је накнадно натписано између топонима *Serb* и *Stok*.

³⁴ У изворнику стоји *Ceth*, али због хоризонталне линије изнад споја *th* сматрамо да се ради о скраћеници коју разрешавамо у раније посведоченом облику *Cethina*.

³⁵ Чини се да стоји *Cliss* или *Clissi*, а требало би *Clissia*. Уобичајени облик писања овог топонима био је *Clissium* или *Clissa*.

igitur omnia et singula de benignitate ac auctoritate prefati domini nostri regis confisi, de consensu et plena voluntate predicti domini Nicolai bani, sepedicto [16] comiti Johanni promissimus ac insuper una cum predicto domino bano tactis sacrosanctis ewangeliis et sanctorum reliquiis, cum duodecim de nostris comitibus, baronibus et nobilibus iuravimus, ut hec ei quam [17] diu in predictis et aliis prefato domino nostro regi fidelis existet, firmiter observentur. Prefati quoque comes et domina mater ipsius, una cum venerabili patre et domino, domino Nicolao episcopo Tigninensi³⁶, ac aliis [18] viginti et uno nobilibus suis in literis suis super hoc confectis expressis nobis et predicto domino Nicolao bano, multis nobilibus et notabilibus viris presentibus, ut semper sint prefato domino nostro regi et [19] sancte corone fideles, ac ut hec omnia in quantum eos tangunt inviolabiliter debeant observare, tactis eisdem sacrosanctis ewangeliis et reliquiis iuraverunt. Super quibus omnibus literas nostras [20] fecimus fieri et nostri sigilli appensione muniri. Nomina autem nostrorum nobilium nobiscum coniurantium hec existunt: Volk voyvoda, Paulus filius Chorwatini, Dabyssa, Chor [21] watinus Stephani, Stephanus Drusik, comites, Pribislavus Chlappovik, Stephanus celnik, Dragissa filius comitis Stypkonis, Tichcinus filius Vitani, Merkoe, Ostoya [22] Rogata, Stypan Goyslavik, nobiles et jupani. Actum et datum Tignini, in vigilia beati Johannis Baptiste, anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto.

Превод повеље

Ми, Стјепан, милошћу божјом бан Босне, те владар и господин земаља Усоре, Соли, Дувна, Крајине, Раме и свег Хума, јавно обзнањујемо у овој исправи да смо недавно, са снагом своје војске, ушли у Хрватску по заповести прејасног владара и господина нашег, господина Лајоша, милошћу божјом краља Угарске, ради повраћаја и задобијања, за реченог господина нашег краља, земаља, утврђених градова, села и поседа за које се зна да том нашем господину и праву краљевства и Светој круни према праву припадају и ради обуздавања, нашом моћном руком, свих побуњеника и неверних краљевском величанству. Са велможним и славним мужем господином Николом, баном целе Славоније, који је заједно са нама дошао са целом снагом своје војске, имали смо разне договоре и обавили преговоре између нас и поменутог господина бана, с једне, и племенитог младића кнеза Ивана, сина покојног кнеза Нелипца

³⁶ Изабрани облик је аналогија са уобичајеним начином навођења (епископска дијецеза је обично означавана придевом).

книнског и племените госпође, госпође Велиславе, мајке поменутог кнеза Ивана, са друге стране. Напоследку смо се, обе стране, сложили и сагласили у доле назначеном облику и на доле назначен начин, тј. – да ће исти кнез Иван, пре свега, четири града, тачније Унац, Почитељ, Срб и Стог, са свим њиховим правима, припадностима и поседима који су у његовим рукама, вољно предати у краљевске руке, а град Книн и град Бреч[ево] са свим њиховим следећим припадностима задржаће док му се Цетина са својим следећим припадностима и град Клис заједно не уруче и доделе нашим или краљевским овлашћењем. А тада, када буде држао наведене градове, прецизније Цетину и Клис и оно што њима припада, речени кнез ће раније поменуте градове, прецизније Книн и Бреч[ево], без оспоравања и претворног избегавања предати у краљевске руке. Докле год, пак, речени кнез буде држао наведене градове, тачније Книн и Бреч[ево], племићи који остају на поседима и припадностима речених градова Книна и Бреч[ев]а, не треба да служе никог осим реченог кнеза и нико им други осим истога кнеза не може судити. Такође, све осим оног горе реченог што је садржано у поменутој привилегијалној краљевској исправи, остаће истом кнезу Ивану и госпођи његовој мајци, као што је тамо истакнуто, неокрњено сачувано. И ми желимо и верно се обавезујемо да ћемо, колико нам буде могуће, подржати реченог кнеза Ивана у стицању, поседовању и задржавању свега шта год смо му даровали, доделили или обећали поменути наш господин краљ, ми и речени господин бан Никола, и у томе га помагати против сваког човека – искључујући само реченог нашег господина краља – који реченом кнезу Ивану жели бити непријатељ, те га незаслужено и отворено угрожавајући у домену његових ствари, поседа, права или људства. И ако се исти кнез тим неправдама својом сопственом снагом не буде могао одупрети, ми ћемо бити обавезани да му помогнемо саветом и ефективном помоћи. И стога, све и поједино горе наведено, према милосрђу и овлашћењу реченог нашег господина краља у које се уздамо, и уз сагласност и пуну вољу наведеног господина бана Николе, реченом кнезу Ивану обећавамо и уз то се заклињемо, са поменутиим господином баном, дотакнувши света јеванђеља и мошти светаца, са дванаест наших кнезова, велможа и властелина, да ћемо ово, докле год [кнез Иван] у наведеном и осталом нашем поменутом господину краљу буде веран, чврсто поштовати. Такође, поменути кнез и госпођа његова мајка, заједно са поштованим оцем и господином, господином Николом, епископом книнским и са двадесет и једним другим њиховим племићем,

у својој исправи сачињеној о овој ствари, обзнанили су нама и поменутом господину бану Николи, у присуству многих племића и угледника, да ће увек бити верни реченом господину нашем краљу и Светој круни и да ће све ово, у оној мери која је до њих, морати неокрњено поштовати, те су се заклели дотакнувши иста света јеванђеља и реликвије. О свему томе дали смо сачинити нашу исправу и оснажити је овером нашег висећег печата. А ово су имена наших властелина који су се са нама заклели: Вук војвода, Павле син Хрватина, Дабиша, Хрватин Стјепана, Стјепан Дружић, кнезови, Прибислав Хлаповић, Стјепан челник, Драгиша син кнеза Стипка, Тихчин, син Витана, Мркоје, Остоја Рогата, Стипан Гојславић, властелини и жупани. Учињено и дато у Книну, дан уочи празника Блаженог Јована Крститеља, лета Господњег 1345.

Дипломатичке особености

Документ је сачињен по обрасцу типичном за латинске исправе, најсроднијем банским и племићким исправама угарске провенијенције, уз одређене разлике и специфичности.³⁷ Структурално, али и садржајно, повеља босанског бана Стјепана II Котроманића скоро да је истоветна исправи славонског бана Николе Банфија, која је издата истим послом, истога дана, на истоме месту.³⁸ Нема сумње да је нацрт обе исправе рађен истовремено, а није искључено ни да их је писао исти писар, што не можемо потврдити или оповргнути јер недостаје оригинал повеље бана Николе.

Документ почиње интитулацијом у облику *Nos Stephanus Dei gratia banus Bosne, nec non terrarum Usure, Salis, Dolmne, Crayne, Rame ac totius Cholm princeps et dominus*, која доноси једну од обимнијих титулатура Стјепана II. Њен облик је сличан интитулацијама у словенским исправама и садржи девоцију, с тим што је изостављен уобичајен помен Св. Гргура (који се среће само у ћирилчким исправама на словенском језику), а уведена је владарска множина, типична за латинске исправе представника власти у Угарској и Босни.³⁹ Неке земље и области које се налазе у словенским интитулацијама нису споменуте (Доњи Краји), док се овде први и једини пут спомињу Дувно, Крајина и Рама, што

³⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 511–512.

³⁸ Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205–208.

³⁹ М. Brković, *Diplomatičke formule latinskih povelja bosansko-humskih vladara i velmoža od XII do XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 24/11 (1985) 136; isti, *Isprave*, 184, 196–197; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 333.

намеће одређене дилеме. Најважнија која се намеће је да ли је писар, погрешно, Доње Краје (у латинским повељама обично означаване као *Inferiores Partes*), који су у интитулацијама долазили управо иза Усоре и Соли, помешао са Дувном и Крајином. Облик *Dolmne Crayne*, ако се изостави неспорно присутни зарез између поменуте две речи, могао би бити искварени словенски облик који означава Доње Краје. Но, начин записивања (са зарезом) указивао би, у најмању руку, да је писар погрешно схватио оно што су му бан и његови службеници могли рећи приликом састављања концепта јер је он свакако мислио на два појма – Дувно и Крајину, записујући их на за њих стандардан начин. То би даље могло значити да писар није био Стјепанов службеник, већ службеник Николе Банфија или неко из окружења Нелипчића у Книну, свакако особа која није знала организацију босанске државе.

Било како било, Крајина, ако се не ради о непрецизном, исквареном или алтернативном термину за Доње Краје, могла се наћи у документу зато што је Стјепан можда ставио подручје Макарског приморја под своју контролу нешто пре издавања ове исправе. Свакако се чини да је хтео да истакне своју власт над областима ближим Хрватској.⁴⁰ Па опет у тој интитулацији нема, на пример, Ливна, које је до тада такође прикључено Босни, а јављају се свакако раније присаједињене жупе Дувно и Рама, од којих је потоња уједно била део угарске краљевске титулатуре. То је необично јер би се, у начелу, могло сматрати политички осетљивим, а уз то Стјепан II овде наступа као директни извршилац воље краља Лајоша I. У ранијим повељама бана Стјепана II срећу се сведоци од Раме (1326, 1329/30) и Дувна (1329/30), али те две жупе тада нису уједно биле и део интитулације.⁴¹

Промулгација је кратка и неуобичајене форме и асоцира на разглас – *publice recognoscimus in hiis scriptis*. Констатацијом која подразумева

⁴⁰ М. Ančić, *Putanja klatna*, 118–133; N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, 224–234; ista, *Iz problematike srednjovjekovne povijesti Bosne*, Prilozi II u Sarajevu 14–15 (1978) 69–70; М. Благојевић, *Босанско Завршије*, Зборник ФФ у Београду 14–1 (1979) 131; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу*, ССА 3 (2004) 20–23, 26; Ј. Мргић, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању са градовима*, ГПБ 1 (2008) 12–16.

⁴¹ За нека размишљања о Рами у угарским краљевским интитулацијама видети: Т. Живковић, *Рама у титулатури угарских краљева*, ЗРВИ 41 (2004) 153–164, посебно 159–160. Видети и претходну напомену.

„јавно обзнањивање“ ова промулгација имплицитно у себи садржи и општу инскрипцију, јер је документ упућен свима.⁴²

Највећи део документа заузимају експозиција и диспозиција, које су дате у извештајној и наративној форми, без пуно фраза и општих места, а потпуно су лишене симболичких или идеолошких формулација. У експозицији се говори о доласку војски бана Стјепана II и бана Николе Банфија у Хрватску са циљем да наследнике кнеза Нелипца приведу споразуму са краљем, чији је суверенитет требало повратити. Константовано је, индиректно, да је долазак војних снага изнедрио почетак преговора који су успешно закључени.⁴³ Диспозиција, која почиње речима *videlicet: quod*, заправо доноси одредбе споразума Нелипчића и двојице банова као краљевих опуномоћеника, а о садржају самих ставки већ је било речи у уводном делу чланка.⁴⁴

Есхатокол уводи опширна, али не сасвим јасно одређена гарантна формула, која на крају исходи у тзв. „телесну заклетву“ бана и дванаесторице његових властелина, која је подразумевала дотицање Св. писма (тачније јеванђеља) и моштију светаца.⁴⁵ Короборација, налик на короборације сличних латинских исправа, најављује оверу печатом и јавља се у облику: *Super quibus omnibus literas nostras fecimus fieri et nostri sigilli appensione muniri*. Бан Стјепан II наводи да ће исправа бити оверена његовим висећим печатом, али како он недостаје, остаје нејасно је ли коришћен велики или можда (због изостанка речи „велики“), средњи банов печат.⁴⁶

Списак сведока долази после короборације, а сведоци су дефинисани као банови суротници/суприсежници, односно као дванаесторица представника властеле који су били уз бана и са њиме се заклели, што је констатовано у горе поменутој гарантној формули.⁴⁷ Сведоци су

⁴² М. Вркović, *Diplomatičke formule*, 138; *isti*, *Isprave*, 199, 222–223; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 393.

⁴³ Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205, 207; А. Birin, *Knez Nelipac*, 69–70.

⁴⁴ М. Вркović, *Isprave*, 256–257; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 411.

⁴⁵ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. X Санкција*, Глас СКА 100 (1922) 1–5, 13–26; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 446.

⁴⁶ Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 13–17; М. Вркović, *Isprave*, 100–101, 311; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 473–474.

⁴⁷ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. XV Сведоци*, Глас СКА 110 (1924) 1–4, 7–18; М. Вркović, *Diplomatičke formule*, 141–142; *isti*, *Isprave*, 311, 316–317; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 452, 461. Милко Брковић истакао је изворима непоткрепљену тезу о броју од дванаест сведока као о броју хрватских племена. Јасно је, међутим, да се ради о уобичајеном, „апостолском“ броју сведока, што је био обичај

наведени са својим титулама, али се не може недвосмислено утврдити да ли је исправно тумачење, дато у појединим историографским делима, да постоји јасна подела на „кнезове“ и „племиће и жупане“. Заиста делује да се одредница „кнезови“ (*comites*) односи на све особе које јој претходе (искључујући војводу Вука, а закључно са Стјепаном Дружићем), док није сасвим јасно да ли је израз „племићи/властела и жупани“ (*nobiles et jurani*) општијег карактера и да ли се односи на све наведене сведоке, или само на оне који долазе после Дружића и који, барем у том тренутку, нису имали војводску или кнежевску титулу. Теоријски, појам *comites* би се могао односити и само на Хрватина Стјепановог и Стјепана Дружића, који му непосредно претходе, али то је најмање вероватно. Појам „nobilis“ одговара словенском појму „властелин“, а он није нужно подразумевао ранг испод кнеза, већ је имао општије, шире значење. Можемо, на крају, закључити да је већина досадашњих истраживача ове исправе, чини се с правом, сматрала да су сведоци, према титулама и рангу, подељени на три групе – војводу Вука, групу кнезова, те групу властелина и жупана. Мркоје и Тихчин, овде забележени у трећој групи, посведочени су као кнезови, али тек у повељама издатим након 1345. године.⁴⁸

Датум је угарског типа и садржи, у босанским (али и угарским) латинским исправама ретку двојну одредбу – *actum et datum* – иако су обе радње учињене на истом месту. Можда се са тим изразом хтело потенцирати да је споразум и закључен и формално записан у истој прилици.⁴⁹ Пун облик датације гласи: *Actum et datum Tignini, in vigilia beati Johannis Baptiste, anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto*. Датовање верским празником типично је за угарску дипломатичку праксу, одакле је продрло и у босанске исправе (не само латинске, али је

и у босанској, али и у другим дипломатичким праксама. М. Brković, *Ludovik I. Veliki (1342.–1382.) u srednjovjekovnim ispravama bosansko-humskih vladara*, Hercegovina. Časopis za kulturno i povijesno naslijeđe 26–1 (2015) 115–118.

⁴⁸ П. Анђелић, *Varones regni u државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози ИИ у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 29–48, посебно 37; isti, *Ubikacija oblasti Trebotića i teritorijalno-politička organizacija bosanskog Podrinja u srednjem vijeku*, GZM n. s. (A) 30–31 (1977) 251–252, 262; N. Klaić, *Iz problematike*, 69–70; М. Brković, *Diplomatičke formule*, 141.

⁴⁹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151; М. Brković, *Isprave*, 155; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 492, 496, 501.

у њима ова појава чешћа).⁵⁰ У овом случају је реч о дану уочи празника рођења Јована Крститеља, што одговара 23. јуну.⁵¹

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњаване личности: **Paulus filius Chorwatini/ Павао Хрватинић** (ССА 6, 38, 40, 48); **Chorwatinus Stephani/Хрватин Стјепанић** (ГПБ 3, 38–39, 43–44); **Stephanus Drusik/Стјепан Дружић** (ГПБ 3, 38–39, 44, 57; ССА 6, 38, 40, 46); **Pribislavus Chlappovik/Прибисав Хлаповић** (ГПБ 1, 21; ГПБ 3, 43–44; ССА 1, 81–82, 86, 90; ССА 3, 29; ССА 6, 47); **Tichcinus, filius Vitani/Тихчин, син Витана** (ГПБ 1, 21–22; ГПБ 4, 24, 27; ССА 3, 31); **Merkoe/Мркоје** (ССА 1, 81–82, 90; ССА 2, 72–73, 77; ГПБ 4, 12–13, 15, 26).

Ludouicus, Dei gratia rex Hungarie (Лајош, угарски краљ), 2, 3, 12, 13, 15, 17, 18 (ред у изворнику) – ради се о Лајошу I Великом, другом угарском краљу из династије Анжујаца, који је владао Угарском од 1342. до 1382. године, а Пољском од 1370. до 1382. године. Био је син Карла I Роберта и Елизабете, пољске принцезе из династије Пјастовића. Током своје дуге владавине успео је да реорганизује државу, донесе низ закона којим је заштићено ситно племство, заузда центрифугалне тежње племства и победи Млечане у борби за Далмацију. У браку са Јелисаветом Котроманић, ћерком босанског бана Стјепана II, имао је три кћери – рано преминулу Катарину, Марију (потоњу угарску краљицу) и Јадвигу (потоњу пољску краљицу). Неколико година након његове смрти, избио је династички рат у Угарској, који је завршен устоличењем Жигмунда Луксембуршког, мужа краљице Марије, али се криза владарског легитимитета наставила и касније.

Литература: I. Bertényi, *Nagy Lajos király*, Budapest 1989; P. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, London – New York 2001, 140–197; Gy. Kristó, *I. Lajos (Nagy Lajos)*, Magyarország vegeyes házi királyai, ed. Gy. Kristó, Szeged 2002, 45–66; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 99–123.

⁵⁰ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. XVII Датирање*, Глас СКА 132 (1928) 29–30, 36–45; D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, Sarajevo 2012, 201–212; J. Stipišić, *Потошне повјесне знаности*, 175–176; М. Brković, *Isprave*, 155; Н. Исанловић, *Владарске канцеларије*, 494.

⁵¹ J. Stipišić, *Потошне повјесне знаности*, 187.

Nicolaus, totius Sclavonie banus (Никола, бан читаве Славоније), 4, 5, 12, 13, 15, 16, 18 – славонски бан Никола, наведен у овој исправи као *illustris vir dominus*, био је представник племићког рода Хахот, пореклом из Тирингије. Средиште овог рода било је од краја XIII века у Доњој Лендави по којој је добијен племићки предикат „од Лендаве“. Лендаву су привремено преузели Гисинговци, али је 1323. враћена Хахотима. Никола је добио придевак Банфи (Банић) по оцу Стјепану I, такође славонском бану. Био дворанин Карла Роберта, жупан у жупанији Зала (1324–1343, 1349–1351), магистар краљичиних коњушника (1342–1343), бан читаве Славоније (1343–1345), а затим и бан Славоније и Хрватске (1345–1346, 1353–1356). У својству бана заступао је интересе краља Лајоша у борби са одметнутим славонским и хрватским племством (Нелипчићи, Курјаковићи, Шубићи Брибирски) и црквеним великодостојницима, а уједно се борио и против Млечана у време опсаде Задра и рата за Далмацију. Имао је синове Стјепана II и Ивана I, који су такође били на важним дужностима у Загорју, Славонији и Мачви. Породица је изумрла у XVII веку.

Литература: V. Klaić, *Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I (1301–1382)*, Rad JAZU 142 (1900) 173–180; *HBL* 1, 420 (M. Švab); P. Engel, *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)*, vol. I, Budapest 1996, 16, 17, 22, 23, 55, 57, 174, 234–235, 267, 322, 357, 369, 371, 380, 421, 436, 467, 472; *Ibidem*, vol. II, 94.

Johannes, filius quondam comitis Neliptii de Tignino (Иван, син покојног кнеза Нелипца книнског), 5, 6, 9–14, 16, 17 – у историографији најпознатији као Иван Нелипчић, означен овде као *nobilis adolescens comes*, јер је очеву титулу кнеза наследио у младој доби, не делујући самостално, већ под заштитом мајке Велиславе. Кнински кнез је био свега нешто више од годину дана, након чега је, споразумом са славонским и босанским баном, те са краљем Лајошем, прешао у Цетинску жупу (жупанију), у град Сињ, задржавши у својим рукама и неке градове у Книнској жупанији (Камичац, Бречево). Као Лајошев одани присталица, привремено је вршио дужност жупана Врбаса и Сане (око 1360), а затим и кнеза Хумске земље (1365–1372), након чега се вратио у Сињ, с титулом цетинског кнеза. Дуго се спорио са локалним племством у својим областима, али се на крају успео учврстити као врховни господар на тим подручјима. Умро је између 1377. и 1379. године, оставивши малолетног сина Иваниша као јединог мушког наследника.

Литература: D. Gruber, *Nelipić, knez cetinski i kninski*, Zagreb 1886; V. Klaić, *Rodoslojje knezova Nelipića od plemena Svačić (genealogijska studija)*, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva n. s. 3 (1898) 7–10, 18; S. Gunjača, *Cetinski knez Ivan I. Nelipić*, Kalendar Hrvatskog kulturnog društva Napredak 28 (1937) 174–183; A. Birin, *Knez Nelipac*, 62–90.

Velislava (Велислава), 5, 11, 17 – супруга книнског кнеза Нелипца и ћерка крбавског кнеза Курјака, оснивача великашке породице Курјаковића. У овој повељи означена је као *nobilis domina domina Velislava*, а у неким изворима наводи се и као Владислава (облик Вјекослава је конструкција). У време њене удаје, Курјаковићи и кнез Нелипац били су савезници и противници централних анжујских власти, али су се касније две породице удаљиле. Велислава је, после мужевљеве смрти, деловала као старатељка свога младог сина Ивана, преговарајући у његово име са Млечанима, славонским и босанским баном и са краљем Лајошем. Након нагодбе са краљем, крајем 1345. године, неко време боравила је у млетачком Сплиту, након чега нестаје из извора.

Литература: G. Urlić-Ivanović, *Vladislava, kneginja cetinska god. 1344*, Narodni koledar 22 (1884) 61–70; V. Klaić, *Rodoslojje knezova Krbavskih od plemena Gusić*, Rad JAZU 134 (1898) 195, 198–200; isti, *Rodoslojje knezova Nelipića*, 6–7, 10, 18; A. Birin, *Knez Nelipac*, 7, 10, 18, 24, 62–70, 161–162, 170–172, 174–175, 186, 189, 194–195, 201, 204; I. Botica, *Krbavski knezovi u srednjem vijeku*, Zagreb 2011, 11, 51–52, 62–63, 68, 88–93, 197, 302 (doktorska disertacija u rukopisu); *HBL* 8, 426 (I. Majnarić).

Nicolaus, episcopus Tigninensis (Никола III, епископ кнински), 17 – кнински епископ (око 1343–1347), наведен у овој исправи као *venerabilis pater et dominus, dominus Nicolaus*. Кретао се у кругу Нелипчића у време њихове управе над Книном и присуствовао је склапању свих важнијих споразума. Приликом склапања мира између кнеза Нелипца и Млечана на Слапу Крке октобра 1343. спомиње се као сведок. Учествовао је на синоду у Сплиту 1344. године, док се 1345. наводи као сведок из круга Ивана и његове мајке Велиславе приликом потписивања споразума Нелипчића са славонским и босанским баном. Није познато када је Никола напустио положај, али се то вероватно десило почетком 1347, а најкасније до почетка 1348. године.

Извори и литература: S. Ljubić, *Listine II*, 200; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 131, 206, 208; J. Barbarić, *Kninski biskupi i njihova biskupija (o. 1050–1490) u svjetlu novijih arhivskih istraživanja*, Kninski

zbornik, Zagreb 1993, 72, 90; isti, *Kninski biskupi i njihova biskupija*, Sedam stoljeća Šibenske bisupije, ur. V. Lakić, Šibenik 2001, 172–173.

viginti et uno nobiles sui (21 племић Нелипчића), 18 – није познато о којим се племићима ради. Познат је већи број ситних племића који су били у служби Нелипчића, али се може само нагађати да ли су неки од њих били међу властелинима поменутих индиректно у овој исправи.

Литература: N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 263–295; A. Birin, *O familijarima knezova Nelipčića*, *Povijesni prilozi* 51 (2016) 41–69.

Volk vojvoda (Вук, војвода), 20 – личност која се у овом облику јавља само у овој повељи и која се, због изостанка презимена, не може поуздано идентификовати. Можда се ради о војводи Вуку Штитковићу, који се везује за Жупу Лепеницу и који је поменут у повељама бана Стјепана II насталим око 1326. и око 1329/30. У прилог томе говори чињеница да се војвода Вук Штитковић и Дабиша Бeroјевић јављају један за другим 1329/30, а војвода Вук и Дабиша (без презимена) у истом поретку 1345. године. Са друге стране, велики хронолошки распон свих ових помена могао би довести поменути претпоставку у питање. Војвода Вук би, такође, могао бити и неки од кнезова истога имена који је касније могао постати војвода, нпр. Вук Вучковић, поменут у повељи из 1329/30. године. Повезивање Вука Штитковића и Мркоја Шћитовљанина, који се такође помиње у овој повељи, само је претпоставка Паве Анђелића.

Извори и литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2004, 219 (докторска дисертација у рукопису); П. Анђелић, *Barones regni*, 39; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру*, 20–21, 26, 30; Ј. Мргић, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању*, 13–14, 21.

Dabyssa (Дабиша), 20 – овде споменути Дабиша могао би одговарати Дабиши из повеље бана Стјепана II издате око 1326. године, односно Дабиши Бeroјевићу, поменутом у повељи истога бана из 1329/30. године, оснивачу породице Дабишића из источне Босне. То би могла оснажити чињеница да се кнез Дабиша Бeroјевић 1329/30. помиње одмах иза војводе Вука Штитковића, а у овде приређеној повељи иза војводе Вука (чије презиме, као и Дабишино, овога пута изостаје). Такође би се могло радити о некој сасвим другој личности, али готово сигурно не о потоњем краљу Дабиши (1391–1395) који је,

по свему судећи, био нећак бана Стјепана II, политички активан тек од 60-их година XIV века.

Извори и литература: П. Анђелић, *Varones regni*, 38; isti, *Ubikacija oblasti Trebotića*, 251–252, 262; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 43–44; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру*, 20–21, 30; Ј. Мргић, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању*, 12–13, 19.

Stephanus celnik (Стјепан челник), 21 – ова личност вероватно одговара Стипоју Челничкићу, сведоку од Усоре у више других повеља, за кога се у историографији хипотетички наводило да је син солског властелина челника Хлапа и брат Прибислава Хлаповића, иза кога се спомиње и у овој, као и у повељи бана Стјепана II из 1351. године. Но, треба истаћи да није јасно зашто би два рођена брата носила различит патронимик (један изведен од очевог личног имена, а други од његове службе). Уз то, иако Стипоје Челничкић и Стјепан челник вероватно јесу једна те иста особа, није сигурно да ли је „Челничкић“ презиме или деминутив од „челник“, тј. ради ли се, можда, у оба случају о функцији, а не презимену. Стипоје Челничкић се, у том именском облику, у ћириличким повељама појављује 1351, 1366. и 1367. године, у потоње две као казнац.

Извори и литература: Р. Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi II u Sarajevu 13 (1977) 27, 42–43; исти, *Varones regni*, 37–38; М. Благојевић, *Босанско Завршије*, 136, 141; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 99–100; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића кнезу Павлу и Вуку Вукославићу*, ССА 1 (2002) 81–82, 86, 90; иста, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу*, ССА 2 (2003) 169–170, 174, 181; Р. Поповић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника*, ССА 6 (2007) 47; Ј. Мргић, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању*, 21; Д. Јечменица, *Повеља бана Твртка кнезу Павлу Вукославићу*, ГПБ 4 (2011) 24, 26–27.

Dragissa, filius comitis Stypkonis (Драгиша, син кнеза Стипка), 21 – ова личност појављује се само у овде анализираној повељи и не може се поуздано утврдити о коме се ради. Драгишин отац је свакако један од више кнежева који су носили име Стјепан (или Стипан, Стипоје, Стипко), а деловали су током владавине бана Стјепана II.

Ostoya Rogata (Остоја Рогата), 21, 22 – Име Остоја Рогата се, у идентичном облику, јавља само у дубровачком акту у коме се исти оптужује за пљачку робе (125 кастрата и већу количину драгоценог текстила) дубровачког трговца Влаха *de Saracha* у Броћну, априла 1329. године. Теоријски би то могао бити Остоја Прибојевић, сведок из Раме у повељама бана Стјепана II, издатим око 1326. и 1329/30. године. У том случају би му Рогата био надимак. У историографији се спекулисало да је једина жена племкиња која је уписана као сведок у исправи бана Твртка (1357) – Јелена Остојиница, удовица Остоје Рогате. Са друге стране, могла је бити и удовица Прибојевића (ако није иста личност) или, можда, неког Обриновића (који је имао сина Остојицу). Извесни Цријеп Рогатић био је службеник Вука (Вукића), брата бана Твртка, а затим и Николе Алтомановића. Најзад, од 1405. до 1426. спомиње се кнез Вук Рогатић, можда члан исте породице.

Извори и литература: J. Gelcich, *Monumenta Ragusina: Libri reformationum* V, Zagreb 1897, 264; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку* I, Београд 1960, 398; М. Vego, *Historija Broćna od najstarijih vremena do turske okupacije*, Sarajevo 1961, 51; Р. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Večenike – Večerić i postanak Mostara*, GZM n. s. (A) 29 (1974) 273; М. Vego, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1980, 144; П. Анђелић, *Barones regni*, 41; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 79–80, 87–88; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру*, 20–21, 30; Ј. Мргић, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању*, 13–14, 20; Д. Јечменица, *Повеља бана Твртка кнезу Влатку Вукославићу*, 16–17; Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка Твртковића којом Дубровчанима потврђује Сланско приморје*, ГПБ 4 (2011) 80, 84, 86.

Stypan Goyslavik (Стипан Гојславић), 22 – личност која се спомиње само у овој повељи. Можда се ради о сину Гоисава Воисиловића, сведока (можда од Завршја) из повеље бана Стјепана II Дубровчанима издате 1332. године. Ако је то случај, по свему судећи је припадао усорској властели. Такође би могао бити син Гоисава Обрадовића, сведока од Треботића, поменутог у повељи бана Стјепана II из 1329/30. или сродник (можда брат) Будисава Гоисалића, сведока од Босне, поменутог у горе наведеној повељи из 1332. године. Може се, наравно, радити и о неком од Стјепана (Стипана) наведеном без презимена на другом месту.

Извори и литература: Р. Anđelić, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, Slovo 25–26 (1976) 233; isti, *O usorskim vojvodama*, 37; isti, *Ubikacija oblasti Trebotića*, 249, 253; М. Благојевић, *Босанско Завршије*, 137; Ј. Мргич-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Груру*, 21–22, 32; Р. Поповић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова*, 38, 40, 46, 48.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани појмови/установе: **banus/бан** (ГПБ 1, 49; ГПБ 3, 25; ССА 5, 153; ССА 6, 137; ССА 9, 185); **princeps/владар** (ГПБ 1, 97; ССА 7, 185); **dominus/господин** (ГПБ 1, 17, 49, 154–155; ГПБ 3, 25, 95; ССА 7, 97, 185); **castrum/град** (ГПБ 6, 77; ССА 6, 138); **villa/село** (ССА 1, 66; ССА 3, 13; ССА 4, 21; ССА 9, 184); **possessio/посед** (ГПБ 7, 83); **sancta corona (света круна)** (ГПБ 7, 82–83); **comes/кнез** (ГПБ 2, 20; ГПБ 3, 25; ССА 2, 80; ССА 6, 137–138, 197); **nobilis/властелин, племић** (ССА 3, 12, 137; ССА 4, 145; ССА 5, 145–146); **literae/исправа, лист** (ГПБ 1, 117; ГПБ 2, 42, 85, 126; ГПБ 3, 27, 94, 143; ГПБ 6, 33; ССА 3, 139; ССА 4, 118; ССА 7, 34; ССА 8, 164); **baro/барон, велможа** (ГПБ 3, 95; ГПБ 8, 104–105; ССА 5, 185); **sigillum/печат** (ГПБ 3, 58–59); **juranus/жупан** (ГПБ 2, 41; ССА 1, 51, 127; ССА 2, 81; ССА 4, 157; ССА 6, 196). За додатна објашњења видети регистре у: Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII; Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017) 51–65.

terra (земља), 3 – у овом конкретном случају, земља нема смисао управне јединице вишег ранга, већ просто подручја, територије, земљишних поседа.

ius regni (право краљевства), 3 – овде се вероватно не мисли на правне норме Краљевине Хрватске, нити на неки конкретан законски пропис, већ на опште прописе и неспорно право угарске круне на територије које је у том тренутку држао кнез Иван Нелипчић.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани топоними: **Usura/Усора** (ГПБ 2, 127); **Dolmna/Дувно** (ГПБ 1, 121; ГПБ 5, 47; ССА 5, 170–171); **Crayna/Крајина** (ССА 9, 166); **totus Cholm/сав Хум** (ССА 8, 180).

Sale (Сол/Соли), 1 – област око некадашњег града Соли, данашње Тузле. Окупљањем више околних жупа је, по свему судећи, створена земља Соли која је постала саставни део Босне у XIV веку и део интитулације босанских владара. Чини се, међутим, да је, још за време владавине бана Стјепана II, дошло до обједињавања већег дела североисточне Босне у земљу Усору, у чији је састав ушла и земља Соли која се, након тога, помиње само у свечаним интитулацијама босанских владара, преваходно у даровницама.

Литература: Ј. Мргић, *Северна Босна (13–16. век)*, Београд 2008, 51–74.

Рама (Рама), 1 – жупа у Босни око града Прозора, која се до XIV века налазила у пограничном простору према хрватским жупанијама угарске државе и Хуму, који се углавном налазио у саставу Србије. Није јасно ко је тачно имао власт над њоме у том периоду. Од XII века налазила се у титулатури угарских владара и углавном се сматрало да у њој означава Босну, али је та теза недовољно поткрепљена изворима. Стјепан II је међу сведоцима у својим ранијим повељама имао и личности из Раме, али је овде анализирана повеља једина босанска исправа која у самој интитулацији спомиње Раму (као и Дувно и Крајину). Изостављање помена Раме у другим приликама може се објаснити чињеницом да се њено укључивање у титулатуру могло сматрати узурпацијом права угарских владара. Са друге стране, босански бан је био господар Жупе Раме, а не краљ Раме као угарски краљеви. Стога је, можда, титулатуром из повеље Нелипчићу, бан Стјепан II хтео посебно да истакне оне територије којима влада а које су биле пограничне према Хрватској, као и оне које је недавно стекао, делом и експанзијом на рачун Хрватске.

Литература: М. С. Филиповић, *Рама у Босни*, Српски етнографски зборник 69 (1955) 8–29; М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 99; D. Mandić, *Bosna i Hercegovina. Povjesno-kritička istraživanja I*, Chicago–Rim 1978, 388–394; Т. Живковић, *Рама*, 153–164.

Croatia (Хрватска), 4 – овде у значењу Краљевине Хрватске, круновине под влашћу угарских краљева и под управом хрватско-дал-

матинских банова. Северне границе ове круновине су се у XIV веку простирале до града Трсата, Мркопља, планине Капеле, изворишног дела Коране и реке Уне, док је источну границу представљала планина Грмеч. Након што је Стјепан II у састав Босне увео Дувно, Ливно и Гламоч (а можда и делове Раме), границе Хрватске помериле су се ка западу – ка Жупи Унац код Дрвара и Босанском Грахову, идући даље на масиве Динаре и Камешнице, а затим се спуштајући ка Цетини. Подручје источно од реке Цетине, а посебно данашња Имотска крајина, било је, у то време, час у саставу Босне, час Хрватске.

Литература: *Hrvatski povijesni atlas*, приг. К. Regan, Т. Kaniški, Zagreb 2003, 142–143, 145.

Tigninum, castrum (Книн, град), 5, 7, 9, 10, 22 – један од најважнијих утврђених градова јужне Хрватске и, уз Клис, главно краљевско утврђење на том простору током већег дела развијеног и касног средњег века. Првобитно је био једна од престоница државе хрватских народних владара, док касније у њему бораве краљевски кастелани. Кнез Нелипац га је узео из њихових руку 1322. године и задржао све до смрти 1344. године. Град је, споразумом између краља Лајоша и његових представника с једне, и Нелипчевих наследника с друге стране, поново дошао у руке краљевих људи. Био је у босанским рукама у време великих освајања краља Твртка, а затим и након офанзиве Хрвоја Вукчића. Након обнове угарске власти, у граду је углавном боравио хрватско-далматински бан (или његови кастелани), док је његов заменик (подбан, бановац) истовремено боравио у тврђави Лаб која се налазила неколико стотина метара даље, на истој узвисини изнад реке Крке. Град је пао под турску власт 1522. године.

Литература: F. Smiljanić, *Nastanak i razvoj srednjovjekovnog Knina*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 24–11 (1984–1985) 119–132; P. Živković, *Knin i Bosna od kraja 13. do početka 15. stoljeća*, Kninski zbornik, Zagreb 1993, 123–131; N. Jakšić, *Knin: hrvatska srednjovjekovna prijestolnica*, Split 1995; M. Ančić, *Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 38 (1996) 53–95; S. Gunjača, *Tiniensia archaeologica II*, 7–142.

Унац, castrum (Унац, град), 7 – утврђени град и жупа несигурне убикације, који су у XIV веку били део Хрватске. За жупу се са доста вероватноће може рећи да се налазила дуж тока реке Унац, на територији данашње општине Дрвар, док за град постоји више теорија, од којих су најзаступљеније оне да се ради о граду који се налазио у

селу Шиповљани крај Дрвара или око изворишта Унца, североисточно од Босанског Грахова. Однос овог града са градом Висућем, који се такође помиње у неколико наврата током XV века, а који не одговара истоименом месту у Крбавској жупи, није сасвим јасан. Извесно је да се Висућ налазио у Жупи Унац и да је једно време припадао босанском војводи Петру Војсалићу, а можда се радило о једном те истом граду (на локацији код Шиповљана). На Лазарусовој карти (1528) уцртан је Унац (у облику *Imatz*), јужно од Лапца, Белаја и Рмња, а северозападно од Гламоча (Белграда), између Уне и планине Грмеч, што такође сведочи о томе да се налазио на простору Дрвара.

Извори и литература: MNL–OL, DL 38517, 38486, 38487, 87181, 87539, 87766; L. Thallóczy, A. Hodinka, *A horvát véghelyek oklevéltára 1490–1527*, Budapest 1903, 187, 578; V. Klaić, *Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku II*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* n. s. 7 (1904) 138–139; V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik II*, Zagreb 1908–1922, 1357–1358, 1504; L. Thallóczy, S. Horváth, *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710*, Budapest 1912, 324, 330; L. Thallóczy, S. Barabás, *A Frangepán család oklevéltára. II. 1454–1527*, Budapest 1913, 259, 263; V. Klaić, *Acta Keglevichiana*, Zagreb 1917, 111; isti, *Županija Pset (Pesenta) i plemte Kolunić*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 15 (1928) 1, 6, 8; L. Katić, *Ban Emerik Lacković otimlje dobra Kninske biskupije (1368)*, *Croatia sacra* II–3 (1932) 4–11; П. Рађеновић, *Унац*, *Српски етнографски зборник* 56 (1948) 445–489; М. Шунјић, *Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)*, *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH* 29 (1989) 157; *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb 1996, 35; М. Marković, *Descriptio Bosnae & Hercegovinae: Bosna i Hercegovina na starim zemljovidima*, Zagreb 1998, 28, 41, 69, 106; D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998) 110; М. Ančić, *Jajce. Portret srednjovjekovnoga grada*, Split 1999, 72–74, 151–154; П. Драгичевић, *Правци турских напада на Босну 1463. године*, *Пад босанског краљевства 1463. године*, ур. Н. Исаиловић, Београд – Сарајево – Бања Лука 2015, 160–165; S. Gunjača, *Tiniensia archaeologica* II, 32, 40–41, 45, 49, 54; М. Ančić, *Knin*, 64–65, 71, 90.

Potčitel, castrum (Почитељ, град), 7 – утврђени град у жупи Лика у Хрватској, који се налазио крај данашњег истоименог села у саставу града Госпића. Сматрао се главним или једним од главних средишта

Личке жупе у средњем веку. Није јасно како је доспео у Нелипчеве руке, јер је пре тога углавном био у рукама краља или локалног племства из рода Могоровића. Зна се да га је 1332. држао краљев човек Јурај Млатковић, грађанин Нина. Неку годину касније морао је доћи у Нелипчеве руке, вероватно у време његовог савезништва са крбавским кнезовима Курјаковићима. После 1345. поново су га узели краљеви људи, да би крајем XIV века припао Курјаковићима. На Лазарусовој карти уцртан је на одговарајућем месту, под називом *Potztil*.

Литература: V. Klaić, *Grada za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku I*, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva n. s. 6 (1902) 23–30; Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 205, 207–208, 211; M. Marković, *O etnogenezi stanovništva Like*, Zbornik za narodni život i običaje 53 (1995) 92–94, 96, 138, 150; H. Kekez, *Bela IV. i jačanje kraljevske vlasti u Lici, Bužanima i Krbavi nakon provale Tatara 1242. godine*, Identitet Like: korijeni i razvitak I, ur. Ž. Holjevac, Zagreb–Gospić 2009, 197–220; M. Šarić, *Osmanski korijeni Gospića: nahija Novi u XVI. i XVII. stoljeću*, Povijesni prilozi 42 (2012) 215–248; H. Kekez, *Lička županija i Kasezi u srednjem vijeku*, Gospić: Grad, ljudi, identitet, ur. Ž. Holjevac, Zagreb–Gospić 2013, 95–114.

Serb, castrum (Срб, град), 7 – утврђени град и средиште омање жупе у Хрватској, који се вероватно налазио на простору истоименог села, данас у саставу града Грачаца, на путу према Лапцу, око изворишта реке Уне. Вјекослав Клаић је сматрао Срб средиштем Унске жупе, али постојање „српског судбеног стола“ и спомен Срба међу хрватским жупама које су се удружиле ради одбране од Влаха 1430. године, сведочи о томе да се жупа називала Срб, као и њено средиште. На Лазарусовој карти Срба нема, а најближе локацији на којој би он требало да се налази забележени су Лапац, Унац и неразјашњени топоним *Prihodetz (Puhodetz, Prihoder)*.

Извори и литература: MNL–OL, DL 38517, 38486, 38487, 87181, 87539, 87766; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb 1898, 193–196; V. Klaić, *Grada za topografiju II*, 137–139; isti, *Županija Pset*, 6; V. Mažuranić, *Prinosi II*, 1357–1358; L. Thallóczy, S. Horváth, *Alsó-szlavóniai okmánytár*, 324; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205, 207, 250; Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 211; M. Marković, *O etnogenezi stanovništva Like*, 73–74, 91, 118, 122–123, 132, 136; *Hrvatske županije*, 35; M. Ančić, *Knin*, 65, 71; D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod*, 110.

Stok, castrum (Сток, град), 7 – утврђени град, поменут само 1345. године, који до сада није убициран, али се може претпоставити да се налазио негде на простору Краљевине Хрватске. У оригиналу исправе бана Стјепана II наводи се као Сток (*Stok*), у препису Стјепанове и исправе бана Николе Банфија као Стог (*Stog*), у изворнику исправе краља Лајоша Великог такође као Стог, али са другачијим начином писања (*Sztoogh*), а у препису исте у трансумпту унутар (вероватно фалсификоване) повеље краља Жигмунда као Остог (*Oztogh*). Луцићева белешка (позната по бројним грешакама) наводи град као Есек (*Ezek*, што је типични мађарски облик писања топонима Осек или Осик). Бројни аутори који су се бавили документима из 1345. који се тичу Ивана Нелипчића наводили су име града и као Острог (Оштрог), очито због хиперкорекције у Смичикласовом издању (*Ozt[r]ogh*). Верзија са уметнутим словом „р“ као да представља тек аналогију са учесталијим словенским топонимом. У оптицају су у историографији били и облици Острожац и Столац, иако није јасно откуда. Упркос различитим именовањима, нико није понудио убикацију, нити покушао да идентификује овај град. Чини се да га не би требало поистовећивати са Островицом у Бужанској жупи код Перушића, нити са Острошцем крај Бихаћа (који се налазио у Славонији, а не Хрватској), а ни старије карте не нуде одговор. На Лазарусовој карти (1528), северно од личке Островице и Новог, а јужно од Косиња, налази се град који су неки читали као Острог, али се, заправо, ради о облику *Ostroc*, што је друга тј. бужанска Островица. Због тога, у овом тренутку, не можемо понудити никакав прецизнији одговор осим опаске да се највероватније радило о граду на простору данашње регије Лике или, евентуално, најзападнијих делова данашње Босанске Крајине (око Босанског Петровца и Дрвара).

Извори и литература: MNL–OL, DL 38486, 38487, 87181, 87539, 87766; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XI*, 205, 207, 250; Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 203–204; М. Marković, *O etnogenezi stanovništva Like*, 149–150.

Бреџ, castrum (Бреч[ево], град), 8–10 – утврђени град у Жупи Поље (алтернативно називаној Поље Кањане, касније Петрово поље), која се простирала на простору данашњег Петровог поља, источно од Дрниша, и која је била у склопу Книнске жупаније. У овој повељи назива се Бреч, али је у свим другим документарним изворима навођен као Бречево, па није искључено да је овде посведочен облик заправо скраћеница (иако нема ознаке за скраћивање). Град није поуздано

убициран, али се сада сматра да се налазио негде у рејону селâ Градац или Умљановић, на подручју општине Ружић. Први пут се помиње 1311. године као пребивалиште племића Чудомирића. Доспео је у руке кнеза Нелипца пре 1344, а упркос првобитним плановима да га његов наследник, кнез Иван, преда краљевским службеницима, град је остао у рукама Нелипчића све до изумирања породице по мушкој линији. Тврђава је у XV веку изгубила значај, али се испод ње развило веће насеље истога имена које је, вероватно, крајем XV века добило ново име – Градчац (касније Градац).

Литература: S. Gunjača, *Ubikacija srednjovjekovnog kastruma Brečevno*, Rad JAZU 311 (1957) 219–238; N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečevno i Polje Kanjane – još jedan pokušaj ubikacije*, Povijesni prilozi 43 (2012) 31–58; A. Birin, *Srednjovjekovno Brečevno*, Župa Ogorje. Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća, Split–Ogorje–Crivac 2017, 215–229.

Cethina (Цетина), 8, 9 – појам се овде односи или на Цетинску жупу (жупанију) или на дистрикт (котар) Цетина, који се налазио око утврђеног града Сиња, што је појаснила исправа краља Лајоша Великог издата Ивану Нелипчићу у новембру 1345. године. Цетинска жупанија обухватала је пространу област дуж тока реке Цетине, почев од селâ Маљкова и Дабра, па све до иза Триља и Гардуна, тј. границâ жупе Пољница и дистрикта Дицмо у Клишкој жупанији. Простирала се с обе стране реке до ушћа Руде у Цетину, а затим само дуж десне обале Цетине. Дистрикт Цетина обухватао је подграђе утврђеног града Сиња (које се звало Цетина) и низ околних села (Радошић, Сухач, Лучане итд.).

Литература: J. A. Soldo, *Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića*, Sinjska spomenica 1715–1965, ur. J. A. Soldo, J. Šetka, Sinj 1965, 63–101; I. Botica, *Franjevački samostan i crkva Sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnoga diskontinuiteta)*, Povijesni prilozi 38 (2010) 9–29; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Исправа краља Стефана Томаша којом овлашћује Јакова Тесту да поврати новац опљачкан под Сињем*, ГПБ 7 (2014) 99–100; A. Birin, *Cetinska županija – baština Nelipčića*, 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine (1715–2015), ur. J. Đukić, J. Grbavac, Sinj 2018, 33–51; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 264–281.

Clissia, castrum (Клис, град), 8, 9 – један од најзначајнијих утврђених градова у Хрватској, средиште истоимене општине, као и жупаније која се простирала у залеђу Трогира, Сплита и самог Клиса.

Клис је, у начелу, био краљевска тврђава (у рукама краљевских кастелана или банских службеника), али је повремено прелазио у руке великаша, посебно оних на положају хрватско-далматинског бана. У време издавања овде анализираних повеље, град је био у рукама Шубића Брибирских, тачније Младина III, сина Јурја II, кнеза Омиша, Скрадина и Клиса. Како су се Брибирци, уз подршку Венеције и Србије, тада опирали вољи краља Лајоша, Клис 1345. није могао припасти Нелипчићима као замена за поседе којих је требало да се одрекну. Град се вратио у краљевске руке након што га је витез Палман, заступник Јелене, сестре цара Душана и удовице Младина III, морао предати бану Николи Банфију првих дана 1356. године. Крајем 1401. град је постао део области Нелипчића, а 1437. долази у руке Таловаца, након чега углавном остаје у рукама хрватско-далматинских банова и краљевских кастелана. Пао је под османску власт 1537. године и постао номинално средиште Клишког санџака.

Литература: Lj. Karaman, *Oko drevne kliške tvrđave*, Zagreb 1933; L. Katić, *Veza primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije*, *Starine JAZU* 51 (1962) 267–434; Ž. Rapanić, *Klis: hrvatska srednjovjekovna utvrda*, Split 1996.

Neven Isailović

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DE BAN STJEPAN II KOTROMANIĆ
AU KNEZ IVAN NELIPČIĆ**

Knin, le 23 juin 1345

Résumé

Le Ban de Bosnie, Stjepan II Kotromanić, en tant que représentant du roi de Hongrie Louis I d'Anjou, a délivré le 23 juin 1345 une charte, par laquelle il confirme avec ses 12 nobles, en tant que témoins, un accord conclu avec le knez mineur de Knin Ivan Nelipčić et sa mère Velislava Kurjaković. L'accord conclu sous l'autorité du roi avec les Nelipčić par le ban Stjepan II et le ban de Slavonie Nikola Banfi, prévoyait que le knez Ivan remettait immédiatement aux représentants du roi les villes Unac, Počitelj, Srb et Stog et qu'il gardait les villes Knin et Brečevo, mais seulement jusqu'au moment où le roi ou ses représentants ne le mettaient en possession de Cetina et la ville Klis. Pendant la période de transition, tous les nobles appartenant à la juridiction de Knin et Brečevo sont dus continuer de servir et de répondre au knez Ivan. Un document adressé au knez Ivan, ayant un contenu presque identique à celui-ci a été délivré le même jour par le ban de Slavonie Nikola Banfi susmentionné. Le knez Ivan de son côté, avec sa mère, l'évêque orthodoxe de Knin et ses 21 nobles, s'est engagé sur serment à respecter l'accord. En novembre 1345 le roi Louis modifiait l'accord jusqu'à un certain point, laissant le knez en possession de Brečevo, lui donnant Sinj en échange de Knin et omettant Klis de l'accord.

Mots-clés: Ban Stjepan II Kotromanić, ban Nikola Banfi (Banić), knez Ivan Nelipčić, kneginja Velislava Kurjaković Nelipčić, Knin, Brečevo, Cetina, Klis, l'année 1345

